

MUNI
ARTS

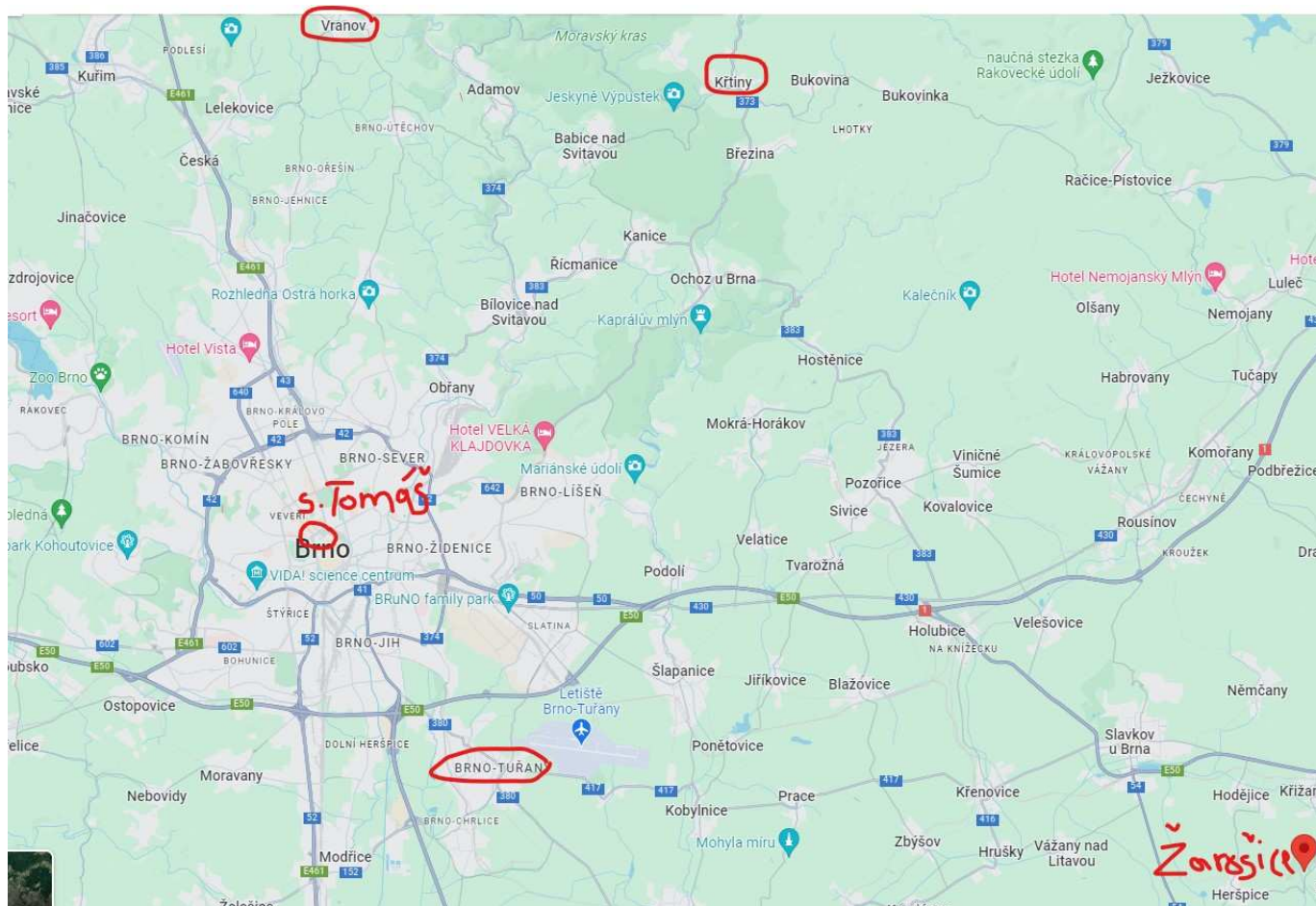
Brno poutnické (a pout'ové)

Marie Hanzelková, Ústav české
literatury

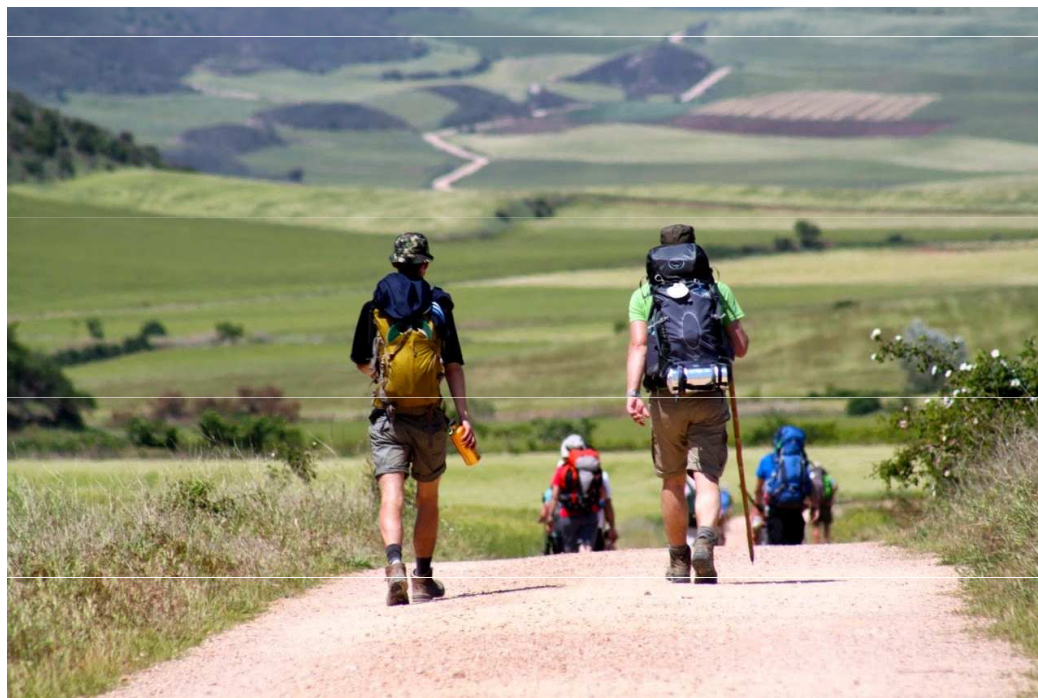
1 Brno poutnické

Brno a poutní místa

Proč lidé chodí na poutě? Pište prosím v jamboardu

Proč lidé chodí na poutě?

náboženská
úcta

prosby o
uzdravení

pokání,
"odpustek"

proces dlouhé
cesty

čas na duchovní
(sebe)reflexi

poznání něčeho
nového

společenská
událost,
vybočení z
běžného života

přiblížení se
Bohu (poutní
místo: stýká se
nebe se zemí)

tradice

prolíná se s
turismem

diplomacie,
politika

Struktura lekce

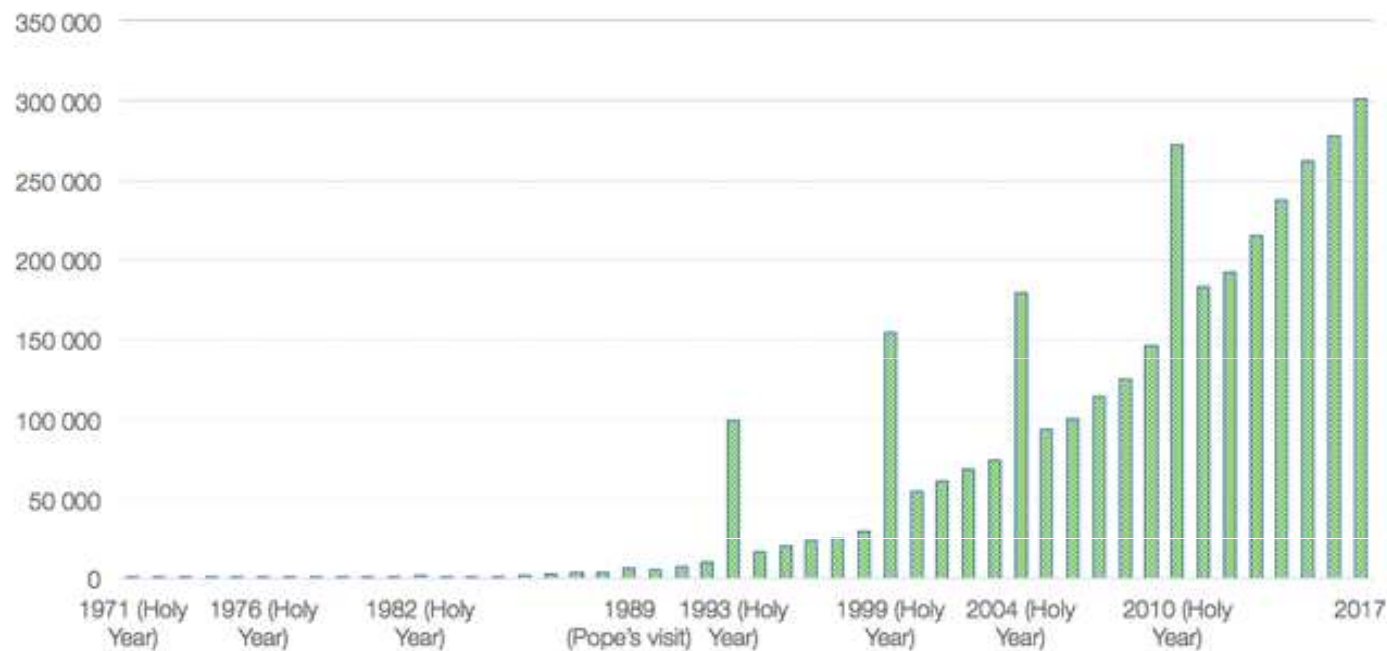
- I. Proč lidé chodí na poutě? Pouti v minulosti i současnosti, tady v i ve světě
- II. Poutní literatura: klášterní, populární i pověrečná
- III. Propagace pomocí krajiny
- IV. Propagace pomocí příběhů
  - ❖ Příklad Křtiny (*Proč byl kněz pod podlahou a co se stalo s „trpaslíčkem“*)
  - ❖ Příklad Vranov (*Jak pytlák Šmehlík zastřelil švédského krále*)
  - ❖ Příklad Žarošice (*Jak turecký hejtman kouřil při mši a co z toho bylo*)
  - ❖ Bonus, vzpomínky: *obrácení mužského, varhaníkova žena*
- V. Shrnutí: Místa kolektivní paměti

Poutníci mezi nebem a zemí

Poutě v současnosti

EVOLUTION OF THE NUMBER OF COMPOSTELA RECEIVED PER YEAR

Data gathered from the Pilgrim Office 's website - oficinadelperegrino.com/en/statistics/

Poutě v českých zemích. Co znamenají tato čísla a slova?

- Celfotr
- Diva Turzanensis
- 1784

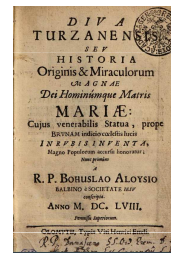

Co znamenají tato čísla a slova (kontext poutě v českých zemích)?

– Celfotr (předzpěvák, vůdce poutí)

– Diva Turzanensis (Maria Tuřanská)

– 1784 (zákaz poutí, Josef II.)

Poutníci

Tradice poutí v českých zemích: od středověku do současnosti

- Středověk: spíše individuální poutě na daleká místa
- Rozkvět poutí v období baroka (rekatolicizace „po dobrém“)
- 1784 zákaz poutí Josefem II.
- 18./19. století obnova poutí, laicizace, nová poutní místa

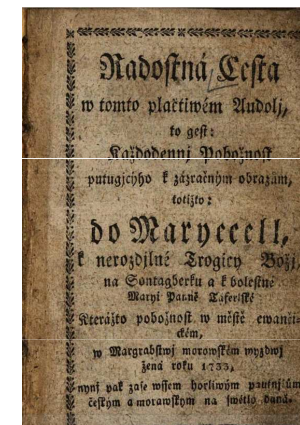
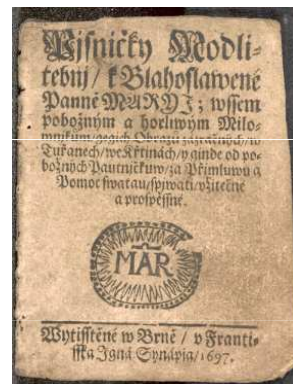
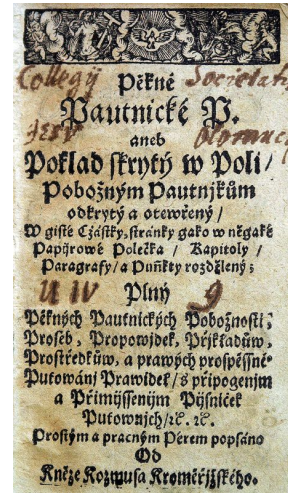
Z jakého období podle Vás pochází tento výrok? Jaké konfese byl jeho autor?

- „Není počtu, kolik kapel, kostelů, oltářů po horách, po lesích, vrších, pouštích, oudolích vzdělali a k nim poutě zřídili. Ach, jaké pověry modlářství a svatokupectví se provodí, kdo to vypraví? [...] Odtud do Jeruzaléma, do Častochova, do Loretu, do Kompostely a na jiná místa mnohá běhání a putování [...]

Jaké zlé věci, obžerství, tance, nečistoty zlí lidé na poutích těch páší [...] Ano i ženy zlé a cizoložné nemají žádné lepší příčiny, žádné cesty a zástěry, aby manžele své zklamaly a jim ze stráže vyšly.“ Havel Žalanský: *O poctě boží nejpřednější* (Praha: 1614)

Jak byste pojmenovali tyto tisky?

Literární prezentace poutního místa

– Krajina

– Příběh
(historický, legendy,
zázraky)

III. Propagace pomocí krajiny: Bohuslav Balbín: *Diva Turzanensis*, 1658 (= *Madona Tuřanská*)

- „Brno je milované město Panenské Matky, která je z nebe chrání. [...] Na dohled od Brna, směrem k východu slunce, několik málo mil, nachází se chrám, který již odedávna posvěcuje zbožnost přicházejících zástupů lidí. Domácí to místo nazývají Tuřany. Zde je sídlo naší Madony.“

Bohuslav Balbín: Diva Turzanensis= Madona Tuřanská

- „K Panně lze dojít z Brna dvojí cestou. [...] První cesta je vyprahlá a prašná, druhá naopak téměř vždy chladná, jelikož vede hned rozkošným lesíkem, který propouští málo slunečního svitu, hned loukami oplývajícími květy, hned kolem lučních potoků, jejichž živá voda září do daleka, hned překrásnými zahradami a vinicemi, takže vypadá jako ráj; a také onen lesík dodnes Brňané nenazývají jinak než Ráj. Hnízdí tam mnoho zpěvných ptáků, především pak slavíčků v hloubi hájku.“

Bohuslav Balbín: Diva Turzanensis. Brno a Morava jako sakrální, mariánská krajina

- „Zdá se, že v tomto sousedství Matka Boží přebývá velmi ráda. Sídlo Tuřanské Panny je totiž umístěno tam, odkud Panna sebe sama může lépe vidět a vycházet snadno vstříc pohledům. Vidí totiž především z Tuřan (o čemž jsem se na vlastní oči přesvědčil) [brněnský svatotomský obraz](#), [...] vidí na nejzazším obzoru [Mikulovské vrchy](#), na nichž Dietrichsteinové postavili úctyhodnou kapli Panně Marii Loretánské.“

Poutní kniha *Audolí křtinské*: Maria, hluboké údolí

Marya gest to Hluboké Audolj/
kterak pozorung : kdyz gest byla od
Angela pozdrawená / Matkau Pá-
ně wyhlášená / galká medle wětšy
Godnost : na tu wšak wysoce hor-
natau Wywýssenost, Dústogenstwj,

neohlídalá se / ale y hned neyhla-
běgi se gest snížila / a Děwka Páně
wyhlásyła. Gle galk Hluboké Au-
dolj Matkau Páně Byti / a sebe až
do neyhlubššyho Audolj ponjženostk
se sklóniti.

Vranovské moře mariánské lásky

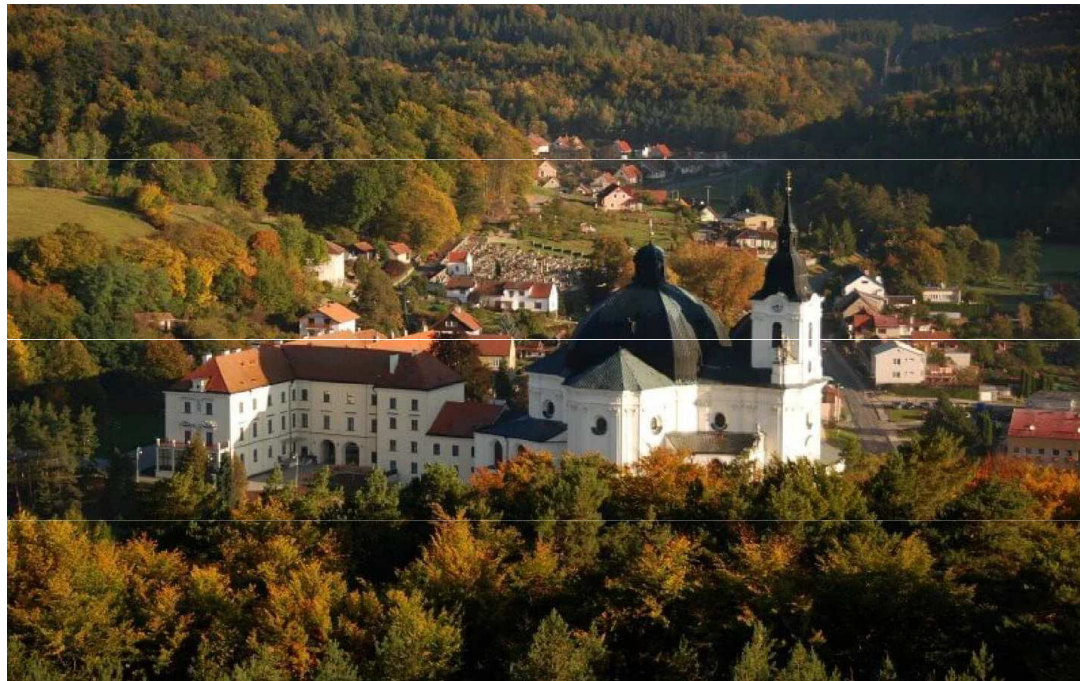

- „Na vranovské hoře tam se silné moře rozplynulo mariánské lásky beze vší překážky naplnilo který kraj brněnský a místo vranovský vyplnilo.“

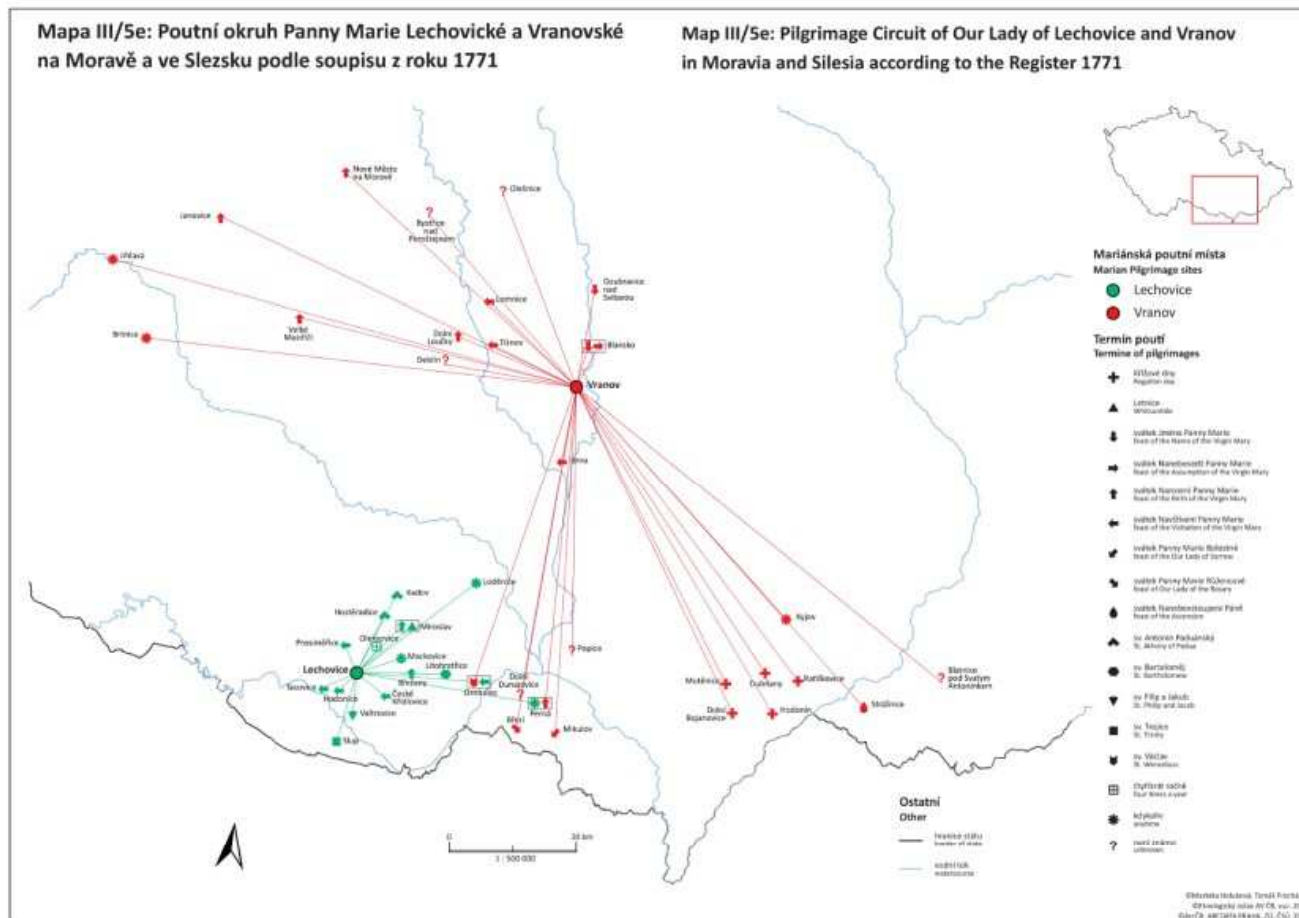
(Kam se mám obrátit, Kutná Hora, [1751-1800?])

Sakrální krajina, kde se setkává pozemské a duchovní

- “[Ein Ort] verstatet einen Raum, in dem Erde und Himmel, die Göttlichen und die Sterblichen eingelassen sind.” Martin Heidegger

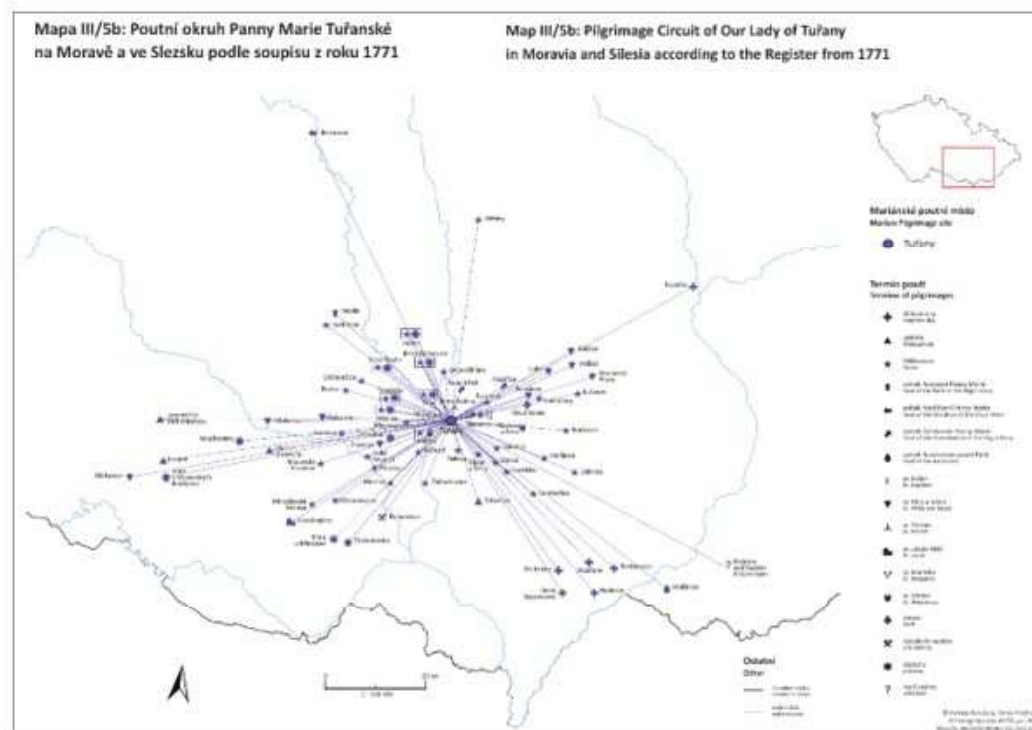

Poutní okruh Vranov

HOLUBOVÁ, Markéta et al. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IX: duchovní a hmotné aspekty zbožné peregrinace*. Vydání 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., 2020.

Poutní okruh Tuřany

HOLUBOVÁ,
Markéta et
al. *Etnografický atlas
Čech, Moravy a
Slezska IX: duchovní
a hmotné aspekty
zbožné peregrinace.*
Vydání 1. Praha:
Etnologický ústav
Akademie věd
České republiky,
v.v.i., 2020.

IV. Propagace pomocí příběhu

1. Zakladatelská legenda, Vranov. Uzdravení slepého maršála Viléma, 1851, Štajnochr: PM divotvůrkyně

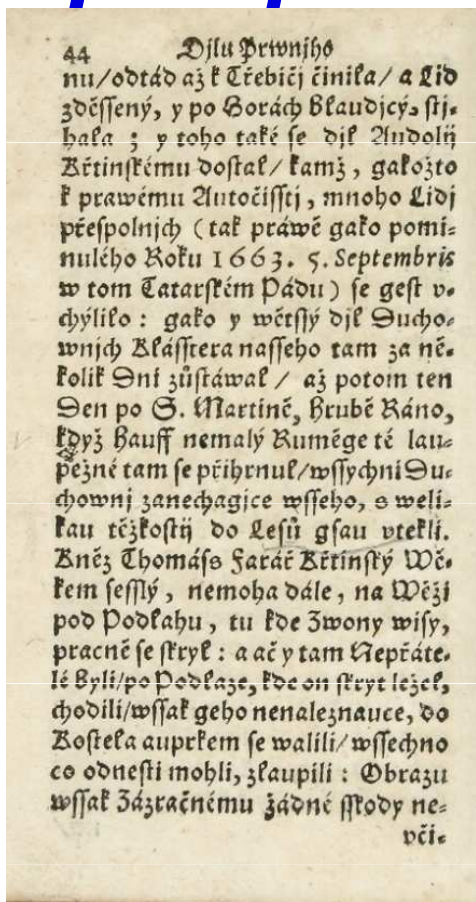
2. Zakladatelská legenda, nalezení sošky v popelu, Nové hrady

Příklad Křtiny: Audolí křtinské, 1665

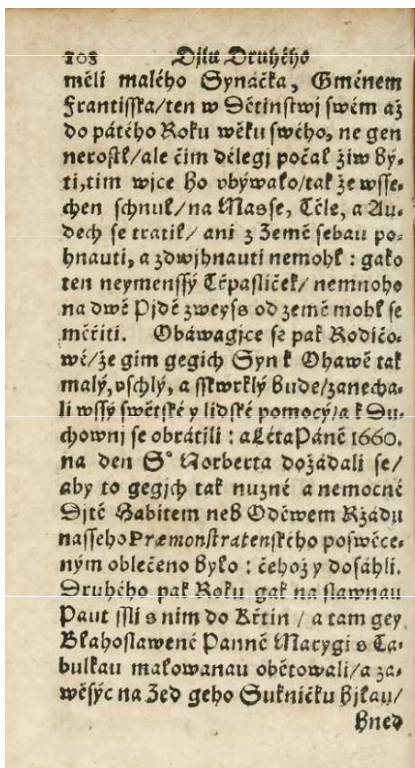

Audolí křtinské, historický příběh: Proč byl kněz pod podlahou?

- „Kněz Tomáš, farář křtinský, věkem sešlý, nemoha dále, na věži pod podlahu, tu kde zvony visí, pracně se skryl: a ač i tam nepřátelé byli, po podlaze, kde on skryt ležel, chodili, však jeho nenaleznouce, do kostela ouprkem se valili, všechno, co odnésti mohli, zloupili: obrazu však zázračnému žádné škody neučinili.“

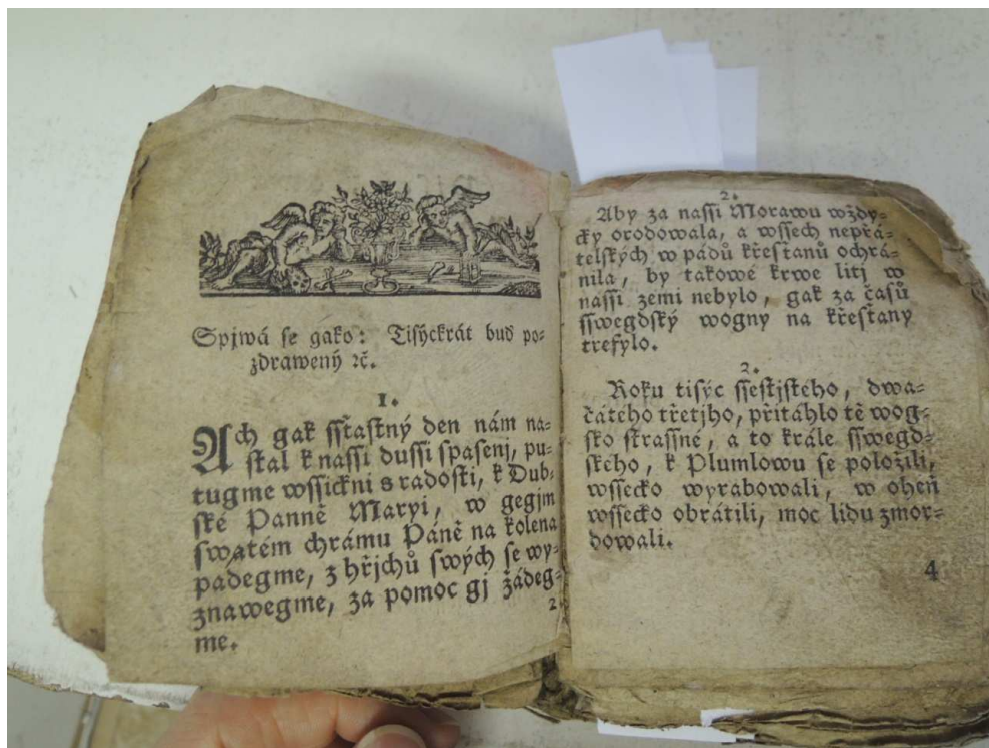
Audolí křtinské, zázrak: Co se stalo s „trpaslíčkem“?

- „Jako nejmenší trpaslíček, nemnoho na dvě píďe zvejš od země mohl se měřiti. Obávající se pak rodičové, že jim jejich syn k ohavě tak malý, uschlý a scvrklý bude, zanechavši vší světské i lidské pomoci a k duchovní se obrátili [...].

Hned od toho času pomalu ho přibývalo [...] a nyní čerstvý a zdravý zůstává.“

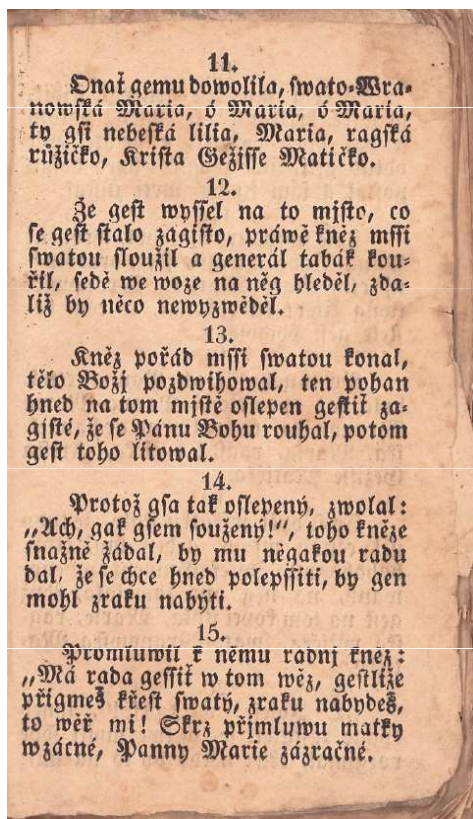
Příběh Vranov (Dub a Svatý kopeček): *Jak pytlák Šmehlík zastřelil švédského krále*

- „Však z božího dopuštění šwejdský král svůj konec vzal, neb v tom lese v prázdné lípě jeden raubšíc naň číhal. Z Otínovse byl rozený, Šmehlík měl příjmení, v tom lese krále zastřelil, Bůh mu požehnal zbrani.“

Příklad Žarošice (a Vranov): Jak turecký hejtman kouřil při mši a co z toho bylo

– „Právě kněz mši svatou sloužil
a generál tabák kouřil,
sedě na voze naň hleděl,
Zdaliž by něco nevyzvěděl.

Kněz pořád mši svatou konal,
Tělo Boží pozdvihowal,
ten pohan byl na tom místě
oslepen jesti' zajisté.“

„Obracení“ poutních písní (včetně příběhů)

- Většinou byla píseň „obrácena“ pouhou **záměnou názvu** kultu:
- *Tato píseň se zpívat může: k Panně Marii Boleslavské, Bzenecké, Hostýnské, Křtinské, Provodovské, Vambeřické, Štípské, Žarošické, atd.*
- „autorství“: široká škála práce s textem, od tvorby po nahrazení jednoho slova, novou edici (Vranov: *Všecko se raduje, slunéčko svítí* uvádí 3 autory)

Naše, nebo vaše? Vranov versus Svatá Hora

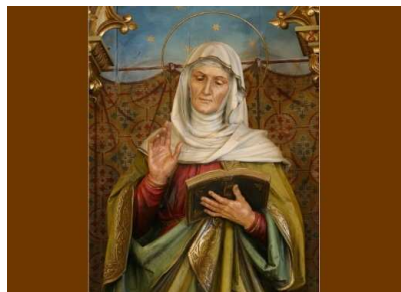
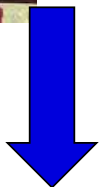
Vranov [konec 18. století]	Svatá Hora [1775–1820?]
Jako světlo pod nádobou nemůž skryté býti, aby světýlka malého nebylo viděti, tak Maria nočním časem dorazila svým paprskem na rytíře ctného Wilhelm nazvaného.	Jako svíce pod nádobou nemůž skrytá býti, by se světýlko dost malé nemělo svítiti, tak Maria nočním časem, dorážela svým paprskem, na Jana Procházku, by zas vzbudil lásku.
Byl vladařem nad Moravou zraku nemajice, skrz vidění nočním časem napomenut jsouce, chce-li zrak zas nabýti, všech neštěstí zbaven býti, by k vrchu Vranovu bral se bez odporu.	Který v městě pražském žebře, zraku nemajice, skrz vidění nočním časem napominán jsouce, chce-li zrak svůj zas nabýti, všech bolestí zbaven býti, by na Svatou Horu bral se bez odkladu.

Píseň
Vychvalujte/
Pochvalujte
pahrbkové,
lesy a doliny

Jak snadno změnit literární krajinu...

Vranov, 1854	Smržov [1863–1880]
Jestli k ní, poutníčku, cestu nevíš, zeptej se v Tišnově, tam se doviš, neb je v lesích nad Kozlovem Maria Vranovská v paláci svém.	
To blíž Adamstalu rezidenc má, na to svaté místo všecky čeká, chudého i bohatého, její rezidenc je pro každého.	To blíže Smržova rezidenc má, na to svaté místo všecky čeká, chudého i bohatého, její rezidenc je pro každého.

...či postavy (svaté i historické)

Vranov, 1859	Boleslav, nedatováno	Frantál (svatá Anna), 1861
Wilhelm maršálek moravský i s bojovníky zrak jsi jemu navrátila vojně veliký.	Wilhelm maršál od Moravy i s bojovníky zrak jsi jemu navrátila v bitvě veliké.	Wilhelm maršál z Moravy i s bojovníky zrak jsi jemu navrátila v bitvě veliké.
Nepřátelský plamen zničil i Nové Hrady, ty jsi, Maria , zůstala pro potěšení.	Nepřátelský plamen zničil i Nové Hrady. Ty jsi, Maria , zůstala pro potěšení.	Nepřátelský plamen zničil i Nové Hrady, ty jsi jen sv. Anno zůstala pro potěšení.
Skrze tvé svaté zázraky kníže Lichtenštejn chrám svatého rezidenci vystavěti dal.	Skrze tvé svaté zázraky kníže Lichtenštejn chrám svatého rezidenci vystavěti dal.	Skrze tvé svaté zázraky dal kníže Lichtenštejn Boží chrám s tvoji rezidenci vystavěti.

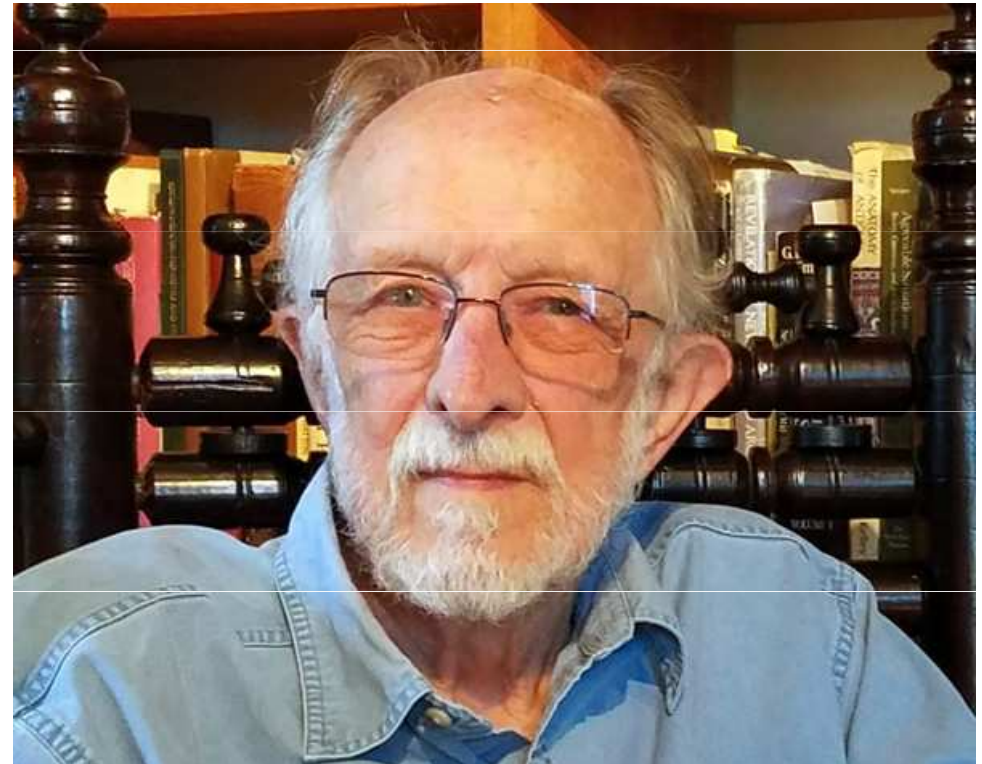

Poutní písně a populární kultura

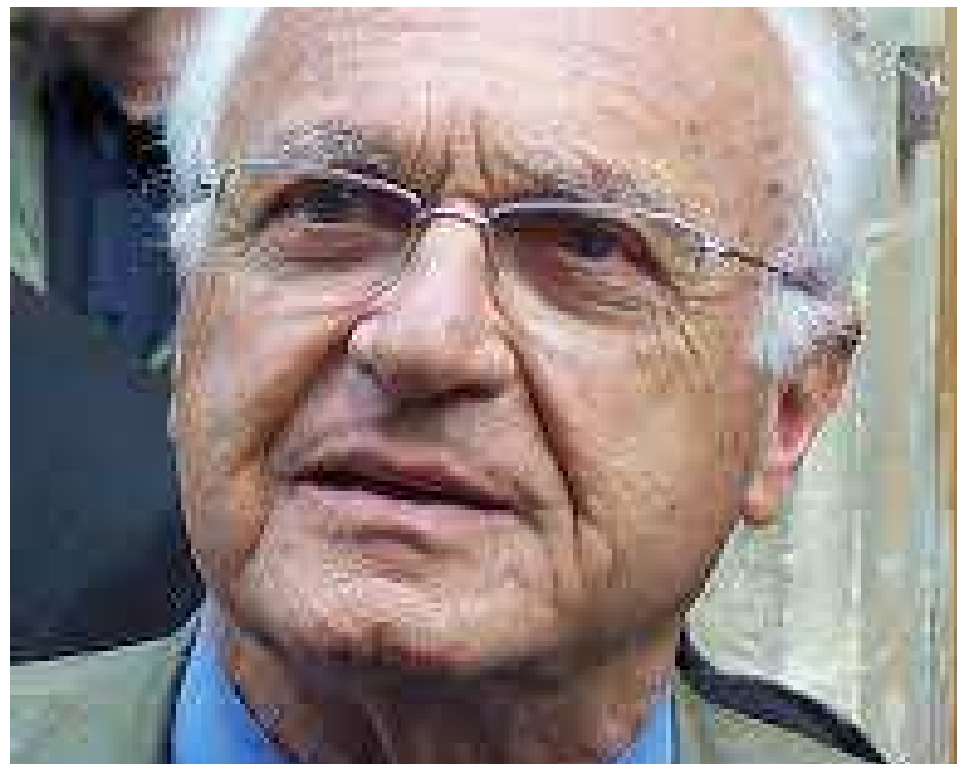
- John Fiske: „texty populární kultury nemají charakter završených objektů – proto jejich hranice působí zcela prostupným dojmem. Jeden text vplývá v druhý stejně snadno, jako tyto texty vplývají do každodenních životů. Populární kultura funguje pouze v intertextové cirkulaci [...].“

(FISKE, John. Jak rozumět populární kultuře. Praha: Akropolis, 2017, s. 209)

Poutní místa: místa kolektivní paměti (Pierre Nora)

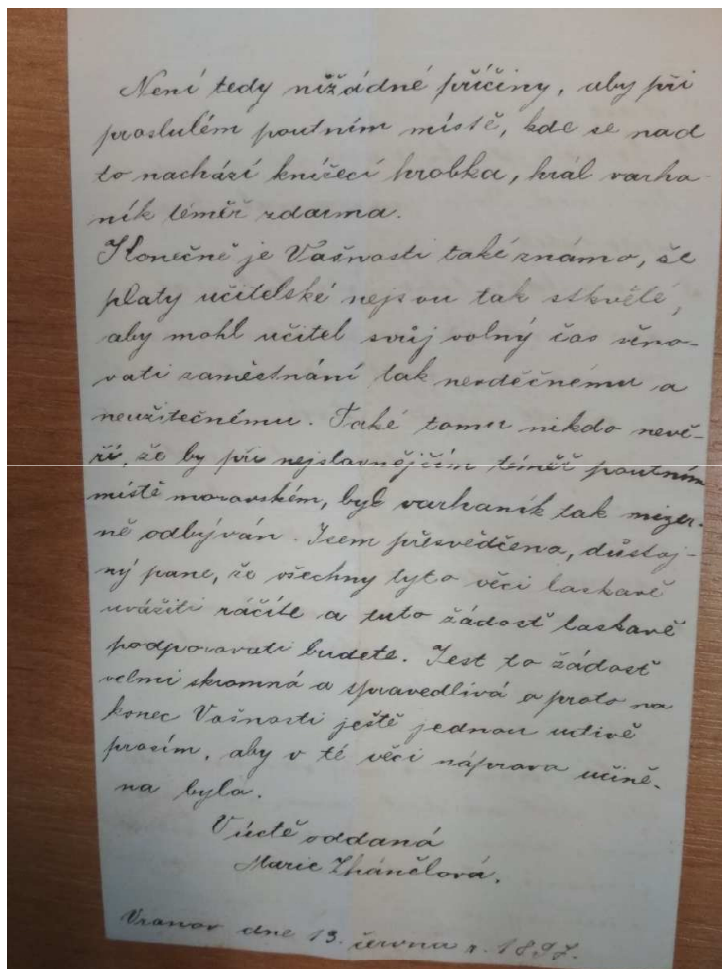
- Memory is life, borne by living societies founded in its name. It remains in permanent evolution, open to the dialectic of remembering and forgetting, unconscious of its successive deformations, vulnerable to manipulation and appropriation [...]
Memory is a perpetually actual phenomenon, a bond tying us to the eternal present [...]. ” Pierre Nora

Bonus: příběhy ve vzpomínkách. Kniha intencí Vranov, 1869

25 září	Za poutníky Vilimovické	50	S. Pano. Nav.	
"	Za Boží ochranu k P. M.	50		
"	Za osvojení mužského	50		
"	Za 4 manželů	50		
"	Za 4 manželku	50		
"	Za 4 rovice	50		
"	22/12	Pro cti a ch. sv. Filomeny za nemoc. dte	50	Weinlich
"	"	za zánětlivý průběh	50	
"	"	x Jana Pfla S. V. M. S. M.	50	
26 září	Ma dobý' úmysl	40	Navrátil	
"	K sv. Marii Magdaléne	50		
"	28/12	Za nemocné dte	50	Weinlich
"	"	Za živou osobu	50	
"	"	Za živou osobu	50	
"	"	Za živou příjez	50	Navrátil
		<u>Suma</u>	<u>413 84</u>	

Žena varhaníka, paní Zhánělová, píše farářovi, 1897

Není tedy nežádáné příčiny, aby při proslulém poutním místě, kde se nadto nachází knížecí hrobka, hrál varhaník téměř zdarma.

Honěně je Vašnosti také známo, že platy učitelské nejsou tak sbrutlé, aby mohl učitel svůj volný čas věnovati zaměstnání tak nedělnému a nevítečnému. Také tomu nikdo neví, že by při nejstarší a nejvíce poutním místě moravském, by varhaník tak mějně odbyván. Jsem přesvědčena, důstojný pane, že všechny tyto věci laskavě uváží ráčle a tuto žádost laskavě podpořavati budete. Jest to žádost velmi skromná a spravedlivá a proto na konec Vašnosti ještě jednou utivě prosím, aby v té věci náprava učiněna byla.

Váše oddaná
Marie Zhánělová.

Brno dne 13. června r. 1897.

„Není tedy nežádáné příčiny, aby při proslulém poutním místě, kde se nadto nachází knížecí hrobka, hrál varhaník téměř zdarma.“

MUNI
ARTS

**Děkuji Vám za
pozornost**

Otázky???

